

Sámson második temetése

Emléksorok Kohn Hillelről

„Hozd Sámson a vizsgálóbíró úrhoz!” — hangzott a parancs az udvar felől, s egy markos próbacsendőr-ifjú máris ugrott, nyomtatékul még maga is megismételte egy társa felé: „A Sámson, hé!” Vendége voltam a szamosfalvi barakknak, egy parasztemberhez Móricz Zsigmond nevében küldött táviratom miatt kerültem ide kihallgatásra, de cipőmet azért levettették velem, s a szalmán fekiüdve figyeltem, most mi lesz? A két újoncféle egy szakállas embert ráncigált fel külön fekvőhelyéről, pedig az öregot nem is kellett nőgatni. Bátran, két kísérője fölé magasodva ment a kijárat felé.

Ez a Sámson volt Kohn Hillel.

Mikor esztendőik múlva elmeséltem neki az esetet, úgy láttam, tetszett neki a csendőrlégények egyáltalán nem gúnyosan hangzó, talán inkább elismeréssel kiejtett bibliikus névadása. Ezek a parasztfiúk bizonyára nem hallgatták Händel oratóriumát, nem tudhattak semmit Milton drámájáról, s Németh László akkor, 1941-ben, még meg sem írta volt az ő magyar Sámson-idézését, így hát csakis a falujuk papjától, gyermekkori bibliaórákról őrizhették ezt a nevet: a hosszúhajú Sámsonét, aki szembeszállt a filiszteusokkal s ezeket ölt meg egy szamar állkapcsával... Jó lesz vigyázni rá, nehogy megrázza az oszlopokat.

„És lementek az ő testvérei és atyjának egész háza, és elvivék őt, és hazatérvén, eltemették Czóra és Estháol között, atyjának, Manoahnak sírjába” — mormolom most a Birák Könyve szövegét. Sámson újra győzött, s becsületben halt meg, immár másodszer is.

A történelem felhőjátékában ismétlődnek az alakzatok. Akik ismertük élete munkáját, akik együtt dolgoztunk vele az illegalitásban, elfogadtuk utasításait vagy vitatkoztunk tanácsaival, tudjuk, amit Csatári Dániel, a nagy kommunista pör mai elemzője, jellemzőként megírt Kohn Hillel személyiségéről, helyes magatartását és hőies harcát értékelve. Hiába fedte el olykor a kicsinyes megneméértés árnya ezt a pályaképet, minél többször foglalkozunk pártunk történetének vele kapcsolatos erdélyi fejezeteivel, felragyog pártvezetői működésétől elválaszthatatlan személyi példaadásának erkölcsisége. A nagypolgár, aki szakított osztálya érdekeivel, és a marxizmus tudományos té-

teleit magáévá téve, vagyónát a munkásmozgalomra áldozta, a zsidó ember, aki szembefordult egy akár ráerőszakolt, akár familiaritásként őt körülvevő gettó-szellemmel, s anyanyelv, együttélés, történelmi felismerés alapján a tömegek feltörekvését szolgálta, a jogász, aki szakismeretét a békeharc, az anti-imperializmus, a népvédelem javára fordította, az értelmiségi, aki munkások és parasztok életsorsába, mindennapjaik problémáiba lépett, hogy a reális közérdek szószólója legyen — mindegyik élő példákat mondunk majd el, ha sor kerül — szükségképpen! — Kohn Hillel (egy irodalmi kiadvány felelőseként Kohányi) életrajzának megszerkesztésére. Sokszor kértem: írja meg életét ő maga. Örökös mozgalmi beállítottságában a múltra csak annyiban és ott volt hajlandó visszatérni, ahol mai napjainkra talált közvetlen kádenciát. Így eleve-
nítette fel a Korunkban az 1932-es amszterdami békeharcos kongresszus emlékét, konkrét vonatkozásban mai antiimperialista állásfoglalásainkkal. Ebben a visszaemlékezésben szólt találkozásáról a francia Henri Barbusse, a dán Martin Andersen Nexø és az indus Valahbey Patel író-békeharccsal.

Nekünk, romániai magyaroknak különösképpen emlékezetes marad a 81-ik életévében most eltávozott politikus és közíró, akit különben sohasem aposztrofáltunk ilyen tárgyilagosan, mert mindnyájunk számára egyszerűen Hili volt ő. A lenini normák szerint úttörője volt a demokratikus nemzetiségi jogokért küzdő s a román dolgozókkal szövetkező magyar népi tömegmozgalom, a pártirányította MADOSZ megalapításának, mint ahogyan egyik pártbeli kezdeményezője volt — s innen datálódik személyi barátsága Petru Grozával — a Frontul Plugarilor román paraszti tömegszervezetének is. Íme, a magyar, román, zsidó nacionalisták részéről szívesen „fajilag” elszigetelt Kohn Hillel mint a román és magyar dolgozók sajátos nemzeti-nemzetiségi önmegfogalmazásának reálpolitikusa; s vállalta a Demokratikus Zsidó Népközösség irányítását is, szemben akár az antiszemizmussal, akár a cionizmussal. Ha valakire rámondhatjuk, úgy ő a cselekvése és gondolkodása szerint jellegzetesen „transzilván” kommunista. Titka: az élő nemzetköziség.

Ezzel járult hozzá a népi erőkből megszülető Románia Szocialista Köztársaság benső kohéziójának, mindnyájunk hazafiságának megerősítéséhez.

Külön fejezet — s legutóbb Tóth Sándor Gaál-monográfiája kellőképpen méltatja is — Kohn Hillel szerepe a Korunk pártszerű irányításában a két világháború közt, a faszálódás legsúlyosabb éveit alatt. Élhető idegrendszerünkben, a nemzetiségi közélet tudatalakításában Kohn Hillel másodsor mint a Bolyai Tudományegyetem professzora játszott serkentő szerepet. Közgazdasági szakcikkei általánost és konkrétat kötöttek egybe, a Vasúti Műhelyek vagy a Dermata, Kolozs megye vagy Csik megye napi életét a marxi elemzés távlatnyitásaival, korszerűen igazodva a történelmi materialista módszertan új formáihoz, így barátja, a német Jürgen Kuczinsky tanításához. Új munkaes társadalomkutató nemzedékünk nőtt fel a keze alatt.

Dolgát bevégezte, elment. S mi — „az ő testvérei és atyjának egész háza” — a gyász mélasága helyett inkább a hozzá méltó elkötelezettség fogadalmával méltatjuk életművét. Ránk vár tudományos munkájának egybegyűjtése, a pártaktivista és tudós új-renezánsz egyéniségének megörökítése. Egyszer csókot kaptam helyette. A világháború végeztével egy Auschwitzból hazatért ismeretlen asszony ölelt meg az utcán, s csak másodszeri szemrevétele után fedezte fel, hogy összetévesztett bennünket. „Maga hasonlít Hilihez!” — magyarázta, s ez a megtisztelés máig éltet.

BALOGH EDGÁR

Enyedi szimpozion

Ez év január 9-én tanárokat, írókat, szerkesztőket, a hazai írásbeliség művelőit látta vendégül a 350 éves enyedi Bethlen Gábor Líceum. Az össze-jövetel rendezője: Románia Szocialista Köztársaság Filológiai Társasága — napirendjén pedig egy valamennyiünket érdeklő téma: a magyar nyelv és irodalom tanításának sajátos kérdései. Örvendetes, hogy erről a témáról alig egy esztendő leforgása alatt immár másodszer volt alkalmunk országos szinten véleményt cserélni. Tavaly júniusban, amint arról a sajtó és a televízió híradásából értesülhettünk, az Oktatásügyi Minisztérium hívta hasonló értekezletre a különböző vidékek magyar szakos tanárait. Azon a nyelvi és irodalmi oktatás feltételeiről, szervezeti, tartalmi és módszertani kérdéseiről folytattak igen hasznos eszmecserét, átfogva az óvodai, általános és középiskolai nevelés, oktatás úgyszólván valamennyi szóbjajhető kérdését. Ezúttal szimpozion formájában rendezték meg az összejövetelt, nyolc előadással a napirenden, amelyek meglehetősen széles sávban pástázták végig a korszerű metodika, az iskolai nyelvvoktatás és irodalomtanítás fontosabb területeit.

A színvonalas és gondolatébresztő előadások részletezése helyett, úgy gondolom, talán célszerűbb lesz, ha e jegyzetekben elsősorban a vita folyamán szóba került következtetésekről és javaslatokról emlékezzünk meg. A jelenlevők valamennyien érzékelték, s a felszólalók közül többen meg is fogalmazták, hogy ezekkel az országos szintű megbeszélésekkel olyasvalami kezdődött el művelődési életünkben, amit gondosabb szervezéssel, jó előkészítéssel még eredményesebbé lehetne és kellene tenni.

Mint ismeretes, a Filológiai Társaság, valamennyiünk örömeire, épp az elmúlt esztendőben bővítette ki tevékenységi körét, s a román nyelv és irodalom ápolása, tanulmányozása mellett, ami valamennyiünk elsődrendű feladatai közé tartozik, újabb osztályok létesítésével szervezetiesleg is keretet biztosított a magyar nyelv és irodalom ápolásának és korszerű művelésének. Nos, az efféle országos értekezleteket, szimpozionokat, vándorgyűléseket, kirándulásokat, mint ahogy a szervezeti szabályzatban olvashatjuk, társaságunk rendszeressé óhajtja tenni, olyan vonzó és hasznos fórummá kívánja avatni, ahol a nyelvi és irodalmi kultúra művelői és terjesztői kicserélhetik véleményüket.

Az enyedi vita résztvevői közül többen épp ezekkel a lehetőségekkel, jövőbeni gondokkal és feladatokkal foglalkoztak. Általános helyeslésre talált az a javaslat, amely a szimpozionok témájának pontosabb körülhatárolását sürgette, éppen az enyedi példa tapasztalataiból kiindulva, ahol ugyanis a műsoron szereplő kérdések sokfélesége volt a ludas abban, hogy nem bontakozhatott ki termékeny vita az előadások nyomán. A jövőben tartandó szimpozionok, vándorgyűlések lehetséges témáiként például ilyenek kerültek szóba: a modern verselemzés kérdései, a fogalmazástanítás módszertani problémái, a helyi hagyományok szerepe az irodalmi és honpolgári nevelésben, a népköltészet és a helyi irodalmi-művelődési hagyományok tudományos feldolgozása.

A gondosabb, körültekintőbb előkészítés sürgetése mellett (a téma idejében történő nyilvánosságra hozatala, a középiskolai tanárok fokozottabb bevonása a munkába) szó esett arról is, hogy milyen jelentősége lehet a színhely gondos megválasztásának. Így például a művelődési és irodalmi hagy-

mányok kutatása körüli feladatok megvitatására Sepsiszentgyörgy látszik alkalmasnak, ahol igen szép és példaadó eredményeket értek el ezen a téren. Az irodalmi évfordulókhoz kötődő témák szintén eleve sugallják a vándorgyűlés megtartására legalkalmasabb helyet. Konkrét javaslat hangzott el például arra nézve is, hogy társaságunk ez év őszén rendezze Szatmáron és a lehetőség szerint tervezze két napra a Petőfi emlékének szentelt szimpoziumot. A nagy forradalmár költő irodalmi örökségének, műve iskolai oktatásának megvitatásán túl, egy Szatmáron rendezendő összejövétel alkalmat nyújtana arra, hogy a résztvevők meglátogathassák a költő emlékhelyeit (Erdődöt, Koltót).

Természetesen a Filológiai Társaság tevékenysége nem merülhet ki országos értekezletek szervezésében, ellenkezőleg: a munka derekas részének valódi műhelyei az egyesület megyei és városi egységei és alegységei. Az enyedi szimpozium arra is alkalmat szolgáltatott, hogy valamelyes hírt kaphassunk e nemrég alakult egységek működéséről. Örömmel tapasztalhattuk, hogy egyes vidéki fiókok, ahol a helyi kezdeményező szellem és a hatékony támogatás nem hiányzott, máris intenzív munkálkodásba kezdtek. Példaként említhetnők a székelyudvarhelyi fiók tavaly decemberben rendezett ülészakát, amelyen a helyi néprajzkutatás eredményeit ismertették, s meghívott kolozsvári szakember részvételével a további munka módszerbeli kérdéseit beszéltek meg. A már említett Kovászna megyei eredmények mellett arról is értesülhettünk, hogy a szatmári fiók magyar szakos tagjai irodalomtörténeti dolgozatokkal és népköltészeti gyűjteménnyel készülnek a nyilvánosság elé lépni.

Az enyedi szimpozium — erényeivel és fogyatkozásaival együtt — művelődési életünk igen jelentős kezdeményezése volt. Olyan első lépésnek kell tekintenünk, amelyet továbbiak, még sikeresebbek és eredményesebbek fognak követni. Az elhangzott vita remélhetőleg elősegíti a Filológiai Társaságban folyó munkálkodásunk nagykorúsodását, további fellendülését: szellemi frissiséget, igazi munkaléghőrt visz a már működő fiókok tevékenységébe, s azok az egységek, amelyeknek működéséről eddig mit sem tudhattunk, a közeljövőben remélhetőleg szintén hallatni fognak magukról.

Antal Árpád

Híd a Tiszán

Kanyargós, szeszélyes, harapós kedvű folyó a Tisza; első Petőfi-élményemként őrzöm ezt a képet, amelyet az iskolai földrajz is megerősített, hogy aztán felnőtt-olvasmányként az újsághírekből adhassak számot magamnak a pusztítás, a veszély méreteiről, mely a partjain lakókat mindegyre fenyegeti. Két évvel ezelőtt Szeged belvárosában még láthattam az emberfeletti küzdelem nyomait, noha az ár az előző nyáron szerencsésen — az ár ellen harcolók alakította szerencse formájában — levonult, csak a folyómenti park őrizte a nyomasztó és felemelő emléket.

Bizonyára a veszélytudat magyarázza, hogy a Tiszának e széles szakaszán oly kevés a híd. Pedig a folyók szabdalta földön a híd maga az élet: a jelenbelieké, de régmúlt korokat is őrző, s persze a holnapnak utat nyitó.

(Úgy száz-kétszáz kilométerrel odább folyik a Drina, amely Ivo Andrićot — és olvasóit szerte Európában — erre a mély történelmi igazságra figyelmeztette.) Ha a Tisza jobb és bal partját Szegednél ma még csak egyetlen nagy vasbeton hid köti is össze, van itt még egy hid, amely erős, fiatal maradt. Az 1947-ben indult folyóirat címében is vállalta természetből adott elkötelezettségét, s egy negyedszázad múltán elmondhatjuk, hogy a Tiszatáj felismerte, kifejezte a hid-sors nehéz szerepét.

Szeged a XX. század magyar irodalmában Tömörkényt, Móra Ferencet, Juhász Gyulát, József Attilát, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát, Radnóti jelenti, mégsem indokolatlan a folyóirat szerkesztőinek meggyőződése, hogy napjainkban „külön szegedi ars poeticákkal és szegedi sikerekkel már nem lehet valaki magyar író Szegeden“. A vidékiesség kísértéseivel szembenézve, éppen Juhász Gyula, József Attila, Radnóti örökségének szellemében, az alapítás huszadik évfordulóján a Tiszatáj Gaál Gábort idézte: „... a vidéki ember nem a vidék által vidéki, hanem az elméje és a kedélye sajátos funkciója folytán.“ S mi lehetne hatékonyabb „az elmének és kedélynek a középszerűség felé hajló állapota“ ellen folytatott hadakozásban, mint a szerkesztésben következetesen érvényesülő, tudatos válogatás, a minőség igénye? A helyi hagyomány feltárása, az adalékok beillesztése a XX. századi irodalomtörténetbe az egyik lehetséges és szükséges útja e minőségi elv érvényesítésének, s a mai Tiszatáj törzsgárdájából a szaktudomány számontartott egyéniségei, munkásai — Tamás Attila, Ilia Mihály, Péter László — biztosítják az irodalomtörténeti folytonosság tudatosítását. De ugyanez a minőségi elv még parancsolóbb a napi kritikában; s ha a Tiszatáj az utóbbi években több lett, mint a magyarországi vidéki lapok egyike, azt jórészt épp kritikai szellemének köszönheti. És ugyanilyen mértékben annak a kritikai szellemnek, amely különösen a versanyag kiválogatásában érvényesül. Nem a „nagy nevek“ melléktermékére építettek, hanem — sportnyelven szólva — a saját nevelésű fiatalokra; nem vontak merev határt a főlaptesti anyag s a „Forrás“ rovat közé, azaz bátran „fiatalítottak“ (a fiatal magyar költők 1969. júliusi reprezentatív antológiája például alighanem irodalomtörténeti emlékezetre méltó). Talán a Tiszatáj tette a legtöbbet azért is, hogy olvasóit megismertesse a sajátos körülmények között, a román, a délszláv, az ukrán, a szlovák irodalmakkal szorosán összekapcsolódva fejlődő magyar nemzetiségi irodalmak eseményeivel, problémáival, mindenekelőtt a lírikusok, a legjobbak alkotásaival.

Ez a kitekintés tudatos szerkesztői elképzelésbe illeszkedik; már a legelső szám „Délkelet-európai Néző“ címen indított rovatot, ezt követte évek múltán a „Kilátó“ (a folyóirat-formátumra áttérés alkalmával, szovjet költők versei mellett, Veronica Porumbacuvval készítettek interjút a műfordításról), majd a „Most — Punte — Hid“. A román lírát, prózát, esszét két kitűnő összeállítás is képviselte — a legutóbbiban Ion Alexandru, Dumitru Radu Popescu, Vasile Rebreanu, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Cezar Baltag szerepelt.

Nem a mi feladatunk a mérlegkészítés ezen az ünnepi évfordulón, maradjunk hát meg a jókívánságoknál: folytatódjék úgy az eszázadi szegedi irodalmi hagyomány, hogy újabb emlékezetes példákkal igazolja a Gaál Gábor-i tételt vidék és vidékiesség, vidék és egyetemesség ügyében.

Kántor Lajos

Klio szomorúságai

Tudniillik a múzsáé. A történelem múzsájáé, aki — így tudjuk róla — keserű könyveket ejt, valahányszor azt kell látnia, hajlékát nem tisztelik, elhanyagolják vagy éppen pusztítják.

A Magazin istoric folyóirat választotta ötletes felcímének a Klio szomorúságait, jelezve ezzel, hogy e rovatcím alatt kívánja közölni a beérkező műemlékvédelmi cikkeket. Nos tehát a jószándék megvolt, de Klio szomorúságára a várt írások csak nagyon ritkán futottak be. Annnyira ritkán, hogy igen-igen megkérdőjelezhető, fóruma lehet-e így a lap a hazai műemlékvédelemnek.

Egyik munkatársában, Nicolae Nicolaescuban a folyóirat olyan szerzőre talált, aki e rovatban pontosan azt nyújtotta, amit az olvasók tőle és egyben a laptól vártak. Világosabban: egy tudománynépszerűsítő lapban jó publicisztikai vénával megírt cikkeket. És itt most elmeditálhatnánk azon, hogy ez a dolgok ritkán adódó szerencsés egybeesése. Keserű szerkesztői tapasztalat ugyanis, hogy a szakmai hitelében megbízható kutató, a „dokumentálódó típusú” történész rendszerint rossz publicista. Ami fordítva is, sajnos, ugyanígy igaz... Nos, az említett szerző a kivételek közé tartozik, mert cikkei az izes, frapáns újságírói fordulatoktól sem idegenkednek, de a mellébeszéléstől is óvakodnak.

Ne látogassátok Vodiťát! Úgy hangzik, mint egy turisztikai antireklám. Cikkét, a fenti címmel, annak is szánja. Azaz, hogy félre ne értse senki, az idegenforgalom illetékeseinek „mond oda” benne, azoknak, akik csak komfortos műemlékeinket szeretik. Azokhoz szól, akik tudomást sem vesznek pusztuló műemlékeinkről, mert azok nem esnek egy-egy idegenforgalmi járat útvonalába, s mert helyreállításuk befektetést igényel. Vitába száll mindazokkal, akik a „nem elég mutató” kifogással kerülnek el a pusztuló emlékeket.

Ervei persze történelmiek. A Vaskapuhoz közeleső Vodița kolostor — írja — nem a legnagyobbak, hanem a kisebbek közé tartozik. Csakhogy Havasalföldön ez az első, ez a prototípus! Ez a kolostor, a Basarabok alapítása, melynek fenntartásához Lázár szerb cár is adományokkal járult hozzá, rendkívüli szerepet játszott az ortodoxia és a katolicizmus határvidékén. Meggyőzőek a helyszíni felvételek is. Az Ada-Kaleh szigetén berendezkedő török pusztításának nyomait a műemlékvédelem máig sem orvosolta.

Talán még érdekesebb az Arnota kolostor romlásáról szóló írás. Itt nem félreeső történelmi műemlékről van szó; ezt az emléket már nem kell az idegenforgalomak sem külön felfedezni. A hegyen épült, nagyon mutatós kolostor, amelyet Nicolae Iorga lírai szép szavakkal méltatott, fejedelmi temetkezési hely. A békés építést szorgalmazó Matei Basarab fejedelem, édesapja és saját temetkezési helyéül, emeltette a XVII. század első felében. Szobordíszei, freskói is épek még — egyelőre. Létét azonban a civilizációs betegség, a technika — esetünkben a bányakitermelő technika — fenyegeti. A szomszédos kőfejtés meg-megismétlődő robbantásai mállasztják, repesztik a falakat, s a repedések hajszálerei minden rázkódásnál mélyebbre nyúlnak.

Példaként idéztük a lapból ezt a két írást. Annak példázataként, mit tehetne legolvasottabb történelmi folyóiratunk a műemlékek mindennél veszedelmesebb ellensége, a közöny ellen.

Murádin Jenő